

Michael Hviid Jacobsen

Zygmunt Bauman, byen og frygten

Analyser af storbyen har i adskillige år udgjort et væsentligt element i Zygmunt Baumans sociologiske samtidsdiagnoser af den postmoderne eller flydende moderne verden. For Bauman udgør byen et mikrokosmos, hvori tidstendenser i særlig grad, og som forløbere for det øvrige samfunds og menneskehedens udvikling som helhed, kan skimtes. Det er også i byen, at mange af de særlige problemer og fænomener, der konfronterer og kendetegner vores samtid, forstørres og forstærkes. Storbylivet bliver således for Bauman en sociologisk optik, hvorigennem fænomener så som frygt, usikkerhed, fremmedhed (og fremmedhad), militarisering, privatisering og meningsudtømmning i særlig udpræget grad kan aflæses.

Byen som et socialt mødested, en kulturel smeltedigel og en mangfoldighedens og fremmedhedens oprindelseskilde har optaget sociologer i mere end hundrede år lige fra Max Weber, Georg Simmel og Chicagoskolen til nutidens bysociologiske studier hos bl.a. Manuel Castells og Richard Sennett. Disse tænkere har ofte anskuet byen udfra et ambivalent perspektiv – som en på en og samme tid frygtindgydende og fascinerende størrelse og som både fællesskabsfremmende og fremmedgørende. Bylivet har således vedvarende afspejlet såvel de positive som forstørret de negative sider ved samfundsudviklingen i almindelighed og moderniseringen i særdeleshed. Byen har ej heller undgået den polsk-engelske sociolog Zygmunt Baumans opmærksomhed. Han har i adskillelige bøger og artikler interesseret sig indgående for transformationen af byens rum som et koncentreret billede på eller en minutiøs afspejling af samfundets generelle forandring. Selvom der allerede fandtes ansatser til en bysociologisk interesse i *Life in Fragments* (Bauman 1995:130ff) i forbindelse med beskrivelsen af “fremmedhed”, begyndte hans mere fyldestgørende interesse for byen først for alvor med bogen *Globalisering – de menneskelige konsekvenser*, hvori han indgående forholdt sig til rummets skiftevis globaliserende og lokaliserende karakter, agorafobiens fremvækst, den modernistiske utopis rumlige aspirationer samt territorialitetens forandringer (Bauman 1998/1999:32ff). Senere beskrev han i *Liquid Modernity* fremvæksten af henholdsvis “offentlige men ufolkelige steder”, “ikke steder” og “tomme steder” (Bauman 2000:91ff). I *Fællesskab – en søgen efter tryghed i en usikker verden* fokuserede han på den nye form for “frivillig ghettoisering”, der fandt sted særligt i de amerikanske storbyer blandt de mest velstillede samfundsgrupper (Bauman 2001/2002:111ff), som en kontrast til “påtvunget ghettoisering”, mens han i *Det belejrede samfund* begræd den svindende legemlig- og rumliggørelse af forestillingen om “det gode samfund” i samtiden (Bauman 2002/2004:324ff). Byens rum har således særligt igennem de senere år optaget Bauman i takt med hans voksende engagement i forhold til at tilvejebringe polemiske såvel som pessimistisk sociologiske samtidsdiagnoser over vores, med hans eget ordvalg, “flydende moderne” nutid.

Det er derfor en tydelig sociologisk pointe hos Bauman, at den fysiske indretning og rumlige organisering af et samfund afslører meget om dets moralske sindelag, og han fremstår tydeligvis som fortæller for det åbne rum, det offentlige rum og det inkluderende rum, der fordrer og faciliterer menneskeligt samvær og nærvær og således ansporer til moralsk, demokratisk og solidarisk handling. Hans bekymring består i, at vi i dagens samfund bevidner en stadig mere ekskluderende, totalitær, fremmedgørende og fjendtlig indretning af rummet, og særligt af byrummet, der bevirker, at vi burer os inde bag prangende men afstandsskabende facader, minimerer den direkte kontakt med andre og transformerer det offentlige rum til privat rum. Konsekvensen er generelt, at storbyerne affortrylles, og som hos såvel Simmel som Weber medfører dette ifølge Bauman et meningstab, men samtidig også en underminering af muligheden

for kollektiv og således samfundsforandrende og solidaritetsskabende menneskelig samhandling.

Fremvæksten af en decideret "frygtkultur" har de senere år i forlængelse heraf stået centralt på Baumans forskningsdagsorden og særligt i relation til hans interesse for transformationen af storbyen, hvor han sammenkæder forskningsingerne og militariseringen af byrummet med den fremvoksende frygt, der kommer til at florere mellem mennesker. Byens rum bliver i stigende grad designet med henblik på at holde de fremmede, der ofte ukritisk associeres med kriminalitet eller afvigelse, væk. De fremmede emmer af, symboliserer og signalerer risiko, ambivalens og usikkerhed, og konsekvensen, som han eftertrykkeligt slår fast i bogen *In Search of Politics*, hvori han mere fyldestgørende lancerer sin forståelse af frygt, er, at

samtidens verden er en kontainer fyldt op til kanten med fritflydende frygt og frustration, som desperat søger afløb. Livet er gennemtrængt af dystre forestillinger og ildevarslen forudannelser, der alle er mere frygtindgydende grundet deres uspecificerbarhed, tågede konturer og gemte rødder (Bauman 1999:14).

Det er denne udefinerbare og diffuse følelse af frygt, som både byplanlæggere og beboere af storbyens rum i stigende omfang i håndgribelig og helt konkret form bliver nødt til at tage højde for, og resultatet er, at der skabes frygtfunderede fællesskaber, overvågede områder og ekskluderende enklaver rundt omkring i vores storbyer. Sven Bislev (2004) beskrev for nylig, på baggrund af en case om San Diego i Californien, samme tendens som Bauman i forhold til den fremvoksende "privatisering af sikkerhed", der finder sted på det amerikanske kontinent, hvor "portfællesskaber" som materialiseringen af ønsket om selvstyre skyder op som paddehatte rundt omkring i storbyens udkant. Det "globale grænseland", der hidtil fandtes langt fra vores civilisations kyststrækninger, rykker nu ubønhørligt ind i byen og skaber barrierer mellem mennesker af forskellig social, etnisk eller økonomisk baggrund, og som materialiserer sig i form af disse såkaldte portfællesskaber eller "kaktusområder". Selvom Bauman som udgangspunkt beskriver særligt britiske eller amerikanske udviklings-træk, så kan vi også i mindre radikal form genfinde flere af hans eksempler fra vores egne storbyer. Byrummets transformation indvarsler således en ny social stratifikationsfaktor, der truer med at opløse og sønderrive i stedet for at forene og konsolidere samfundet.

Det efterfølgende essay, som opsummerer mange af Zygmunt Baumans pointer om byen, blev oprindeligt præsenteret som oplæg på Akademisk Arkitektforenings konference *Verden og byen – byen og boligen* i København den 19. november 2004. Her deltog Bauman sammen med sin datter Irena Bauman, der er uddannet arkitekt, og som det kan ses kom Bauman adskillige gange i løbet af oplægget netop ind på København som en eksemplificering af sine

mere generelle pointer om transformationen af byens rum og de samfundsmæssige konsekvenser heraf. Essayet er siden bragt i bogen *Liquid Life* (Cambridge: Polity Press, 2005).

Michael Hviid Jacobsen
Aalborg Universitet

Litteratur

Bauman, Zygmunt 1995: *Life in Fragments: Essays in Postmodern Morality*. Oxford: Blackwell.

Bauman, Zygmunt 1998/1999: *Globalisering – de menneskelige konsekvenser*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bauman, Zygmunt 1999: *In Search of Politics*. Cambridge: Polity Press.

Bauman, Zygmunt 2000: *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.

Bauman, Zygmunt 2001/2002: *Fællesskab – en søgen efter tryghed i en usikker verden*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bauman, Zygmunt 2002/2004: *Det belejrede samfund*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bislev, Sven 2004: "Privatization of Security as Governance Problem: Gated Communities in the San Diego Region". *Alternatives*, 29:599-618.